

Brood & Rozen

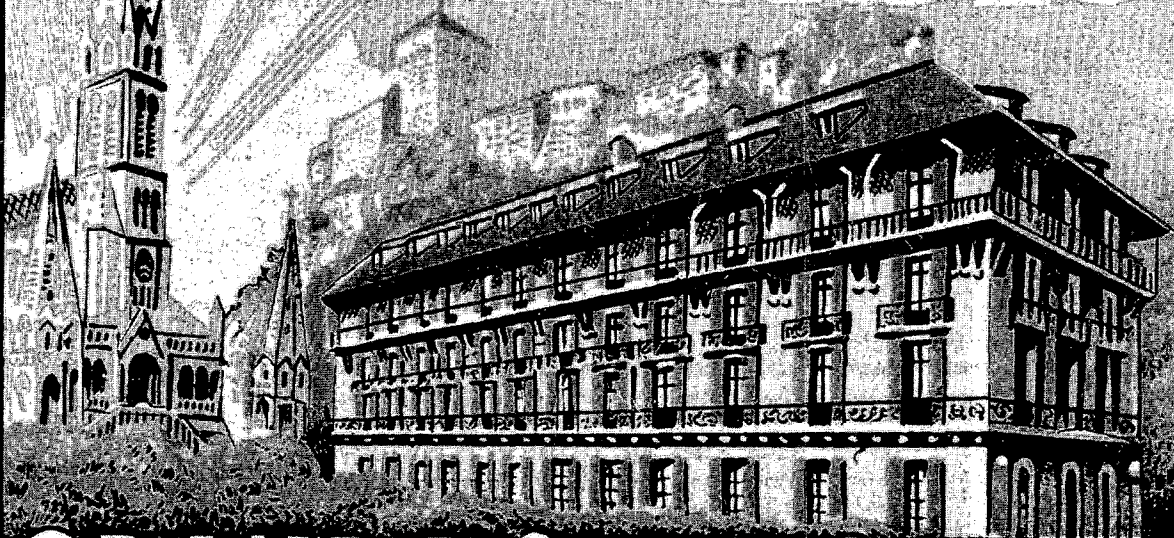
2003/2

TIJDSCHRIFT VOOR DE GESCHIEDENIS VAN SOCIALE BEWEGINGEN

OP REIS!

LOURDES

GRAND HOTEL DE LA GROTTE

1er ORDRE

CHABRILLAC IMPRIMEUR / TOULOUSE

*Prentbriefkaart uit het interbellum van het Grand Hotel Bellevue,
gelegen op 5 minuten van de Lourdesgrot (archief Marc Constandt)*

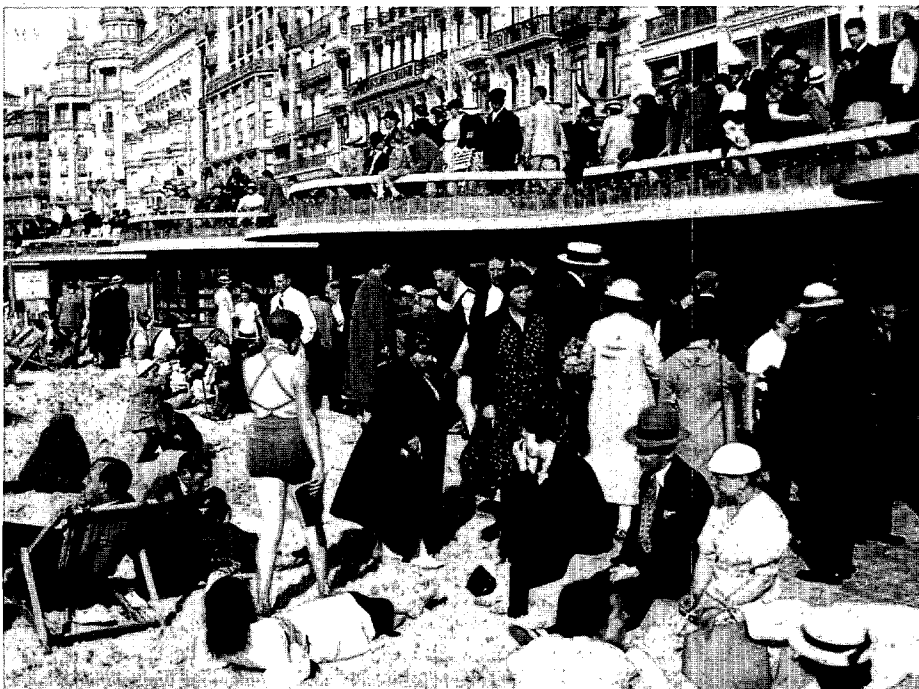
De Lourdesreizen als alternatief voor het 'onzedig kusttoerisme'?

Marc Constandt, stadsarchivaris Middelkerke

Het katholieke milieu heeft zich nooit echt verzoend met het toerisme aan de Vlaamse kust. Kusttoerisme werd al onzedig beschouwd vanwege het gemengd baden en vanwege de onmogelijkheid tot religieuze controle op de vakantiegangers.⁽¹⁾ Het fenomeen van meerdaagse uitstappen werd echter meer en meer veralgemeend. In dit perspectief is het best mogelijk dat de Lourdesreizen als alternatief hiervoor werden naar voor geschoven en dat enige aanmoediging door de religieuze overheid hierbij niet ontbrak. De bedevaarten naar het Franse Mariaoord werden bij ons in elk geval vrij populair. Onze bijdrage heeft niet als doel deze hypothese ten gronde uit te diepen, maar is eerder een verduidelijking van de vraagstelling.

Hoe het begon...

Het verhaal van Lourdes is vrij goed gekend.⁽²⁾ In 1858 verscheen Maria daar aan een eenvoudig boerenmeisje met de naam Bernadette Soubirous. Lourdes was toen een verpauperd dorpje zonder enige toeristische allures aan de voet van de Pyreneeën. Het feit dat de verschijning in een grot gebeurde, zorgde meteen voor een mysterieus en sacraal element. Het ontdekken van een bron op die plaats bood tevens de mogelijkheid tot baden met de hoop op genezing. Toen in 1866 een goede treinverbinding naar Lourdes tot stand kwam, waren alle ingrediënten aanwezig om er een toeristisch succesverhaal van te maken.

Kusttoerisme werd door de kerk als onzedig beschouwd vanwege het gemengd zwemmen en de onmogelijkheid tot religieuze controle op de vakantiegangers

Een eerste vergelijking levert een aantal parallellen op met het verhaal van het kusttoerisme bij ons. Ook daar is het baden een belangrijk onderdeel van het ontspanningspatroon en vormde de treinverbinding Oostende-Blankenberge en terug een bijzonder gunstige factor.

Het lijkt er dan ook op dat de kerk het gebeuren in Lourdes gretig heeft aangegrepen om een nieuwe reisbestemming voor gelovigen te scheppen. Volgend citaat uit een preek bij het afsluiten van de eerste Lourdeseeuw wijst alvast in die richting:

"Doch hiermede is het oorspronkelijk auteurschap van Maria niet uitgeput. De wereld moest naar haar toekomen! Laten alle mensen zich wel aanspreken door louter geestelijke schoonheid? Dat is onze gewone vergissing! De Heer is beter psycholoog. Hij liet zijn moeder het wereldtoerisme voorzien van de komende geslachten, met hun tot dan toe ongeëvenaarde reis- en pleistermogelijkheden. Maria's keuze viel op een verrukkelijk berglandschap: de franse Pyreëen, vlak bij Spanje."⁽³⁾

Men krijgt zo de indruk dat de verschijningen op het gepaste ogenblik en op de juiste locatie zijn gebeurd. De auteur wijst tevens op het hoge morele gehalte van deze reisbestemming:

"Reizen

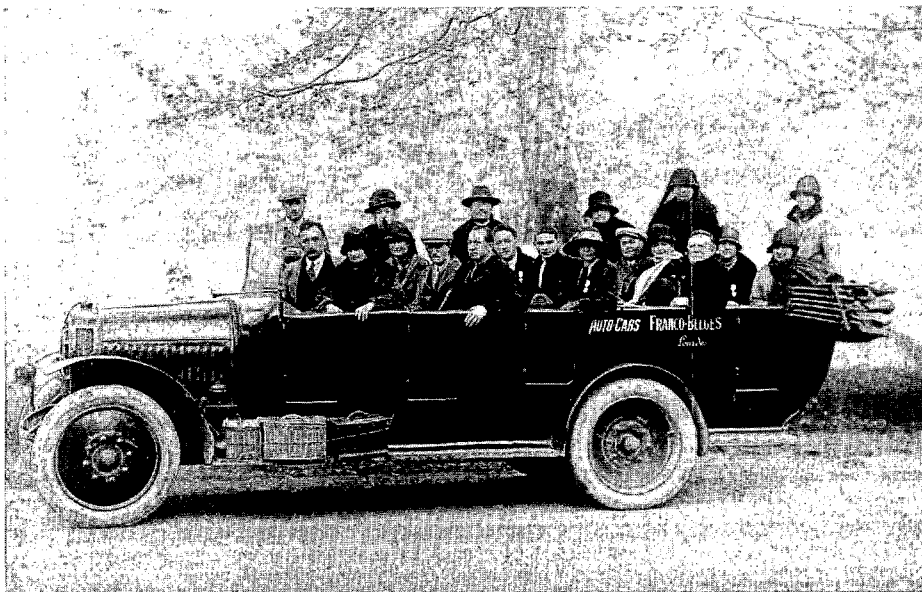
De ontwikkeling van de priester laat hem toe het reizen op een hoger vlak op te vatten dan de niet-ontwikkelden. Reizen om te leren! Een reisje is ook een flinke ontspanning! Doch is hier de bekoring tot excessen niet zeer groot geworden? Indien we ons dan wel voor een korte tijd mogen terugtrekken uit onze bezigheden - naar evangelisch voorbeeld dat het geschiedt met het Lourdes-onderricht in het hart!"

Na de bouw van de basiliek van de Onbevleete Ontvangenis in Lourdes werd meer en meer geïnvesteerd in toeristische infrastructuur. Zo werden er talrijke hotels gebouwd die de gasten een mondain comfort boden. In de loop der jaren kwamen er tal van klassieke toeristische elementen bij. Zo werd een zetellift geïnstalleerd en werd er zelfs een heus panorama gebouwd. Het daarin geplaatste schilderij met de voorstelling van Lourdes anno 1858 is een duidelijke illustratie van de 19e-eeuwse idee dat ieder toeristisch oord een dergelijke attractie diende te bezitten.

We zien dus een evolutie waarbij het oorspronkelijke basisgegeven, de verschijning van Maria, aangevuld werd met de klassieke ingrediënten van een toeristische trekpleister. Ook in de evolutie van het kusttoerisme was die verschuiving van het eerder medisch-thermale naar de meer mondaine elementen merkbaar.

De verspreiding van het verhaal

Met de verspreiding van het verhaal over de wonderlijke verschijning werd ook het toeristische aspect mee gepropageerd. Het boek van Lasserre's met de titel *Notre Dame de Lourdes* uit 1878 was de inspiratiebron voor tal van andere afgeleide werken. In Vlaanderen verschenen heel wat publicaties die het verhaal op eenvoudige wijze voorstelden. Drie voorbeelden uit een lange rij zijn illustrerend. Specifiek voor kinderen werd in 1922 door de Editions Unions des Oeuvres de Presse Catholique een mooi

De Firma Franco Belges richtte geregeld reizen per autobus in naar Lourdes (archief Marc Constandt)

geïllustreerd boekje uitgegeven van de hand van J. Belleney. Het geeft op bevattelijke wijze een overzicht van de mirakelen van Lourdes. De auteur wijst ook op de mooie streek waar Lourdes ligt: *"Het stadje Lourdes, met zijn middeleeuwsch kasteel ligt te midden ter Pyreneeën, in een der bekoorlijkste streken van Frankrijk."*⁽⁴⁾ Terloops verwijst hij naar het 'Vlaamsch Lourdes ofte Oostakker'. Met daarbij de onuitgesproken aanbeveling dat, als Lourdes te ver af is, Oostakker nog altijd een haalbare mogelijkheid is.

Het meest verspreid is wellicht het boek van W. Groneman met de titel *Bernadette Soubirous* dat in 1933 door het Davidsfonds in de volksreeks werd uitgegeven. Ook hij besluit zijn studie met een verwijzing naar de mooie streek rond Lourdes: *"Nog altijd trekken de Pyreneeën in het mooie jaargetijde de duizende toeristen van heinde en ver, naar hun gebied van overweldigende grootsheid, om te genieten van de heerlijke bergnatuur. Om genezing te zoeken in de talrijke thermale badplaatsen van dit verrukkelijk oord."*

Maar hun aantal zinkt in het niet bij de honderdduizende pelgrims, die jaarlijks komen naar het kleine plekje, waar eens een arm, ziekelijk kind nederknielde in onbegrijpelijke zielsverrukking, voor de Verschijning der Heilige, Onbevleete Maagd Maria."⁽⁵⁾

Ook de gekende Vlaamse striptekenaar Jef Nys waagde zich nog in 1959 aan een getekende biografie van het eenvoudige kindermisje Bernadette Soubirous, uitgegeven door Halewijn uit Antwerpen en heeft zo ongetwijfeld meegewerkt aan de verspreiding van dit verhaal onder de Vlaamse jeugd.

Behalve via publicaties werd de populariteit van het Lourdesverhaal verhoogd door de talrijke Lourdesgrotten die in het hele Vlaamse land werden gebouwd. Destijds was het bijna een must voor ieder zichzelf respecterend klooster om een Lourdesgrot te hebben: "*Heden ten dage vindt men beelden, grotten, kapellen ter eere van O.L.Vrouw van Lourdes op alle plaatsen van het christendom. Door ontelbare mirakelen beloont Maria de liefde en het vertrouwen harer dienaren.*"⁽⁶⁾ Uiteraard zijn ook de talrijke souvenirs, meegebracht door reizigers uit het heiligenoord, van onschatbare publicitaire waarde geweest. Het Mariabeeldje met het deuntje *Tè Lourdes op de Bergen* was wellicht de topper uit het ongelooflijke assortiment van souvenirs. Ook de afbeeldingen, zowel prentbriefkaarten, stereokaarten (kaarten die met een gepaste kijker een illusie van dieptezicht geven) als kofferetiketten, droegen bij tot de verspreiding van het Lourdesverhaal.

De genootschappen

In Vlaanderen ontstonden talrijke genootschappen die zich tot doel stelden om (vrijwel) jaarlijks een bedevaart naar Lourdes te organiseren. Zo had men in Antwerpen een comité dat in 1891 door de kardinaal van Mechelen werd erkend.⁽⁷⁾ Per 'Vlaamsche Nationale Bedevaart van Antwerpen naar O.-L.-Vrouw van Lourdes' werd een 'reisgids voor de bedevaarder' uitgegeven. Zowel de reisweg als de toeristische mogelijkheden van Lourdes werden er in voorgesteld. In West-Vlaanderen werd in 1898 door pastoor Bruloot Vlaanderens Bedevaart opgericht, een organisatie die elk jaar een bedevaart naar Lourdes organiseerde.⁽⁸⁾ Ook deze vereniging gaf elk jaar een brochure uit ten behoeve van de bedevaarders en was de uitgever van een heuse reisgids met blauwe kaft.

Het is duidelijk dat deze verenigingen - er zijn uiteraard nog talrijke andere genootschappen die zich met het organiseren van bedevaarten hebben ingelaten - bijgedragen hebben tot de snelle bekendmaking van de Lourdesreizen.

De reisbureaus

Voorals in het interbellum ontstonden in Vlaanderen tal van reisbureaus die het organiseren van reizen naar Lourdes als hoofddoel hadden. Drie voorbeelden illustreren dat perfect. Zo legde de Antwerpse familie Huybrechts vanaf 1920 trein- en autocarreizen naar Lourdes in.⁽⁹⁾ Samen met Echternach was dit blijkbaar de meest populaire reisbestemming. Ook het agentschap Kosmos uit Ieper bood gedurende jaren de reisbestemming Lourdes aan, evenals de firma Franco Belges - een veelbetekenende naam - die geregeld reizen per autobus naar Lourdes inrichtte. Het is wellicht geen overdreven vaststelling dat deze autocarreizen naar Lourdes meteen de Belgische autocarindustrie hebben gestimuleerd.

Het publiek

Een toeristisch product heeft uiteraard consumenten nodig. Met als basis het religieuze gegeven en met goede verbindingsmogelijkheden per autocar en per trein had Lourdes alle troeven in handen om een successtory te worden.

Het is uitermate moeilijk om het profiel van een 'toerist' te schetsen en in het geval van Lourdes is dit niet anders. Toch kan men het publiek van Lourdes opdelen in twee categorieën, namelijk de gezonde bedevaarders en de zieken die met hoop op genezing naar daar vertrokken. Met drie uit het leven gegrepen voorbeelden pogen we te illustreren welke groepen van de bevolking ertoe werden aangezet om naar Lourdes te reizen..

Vooreerst hebben we Piet, bijgenaamd Peerke, uit Antwerpen, een zeventienjarige kajotter die reeds werkte, en in 1932 uitverkozen werd om mee te gaan naar Lisieux en Lourdes. Men vertrok met de trein, eerst naar Lisieux, en dan over Bordeaux naar Lourdes. Het programma in Lourdes bestond de eerste dag uit het bijwonen van de mis en nadien wat vrije tijd. Terloops werd tijdens die uitstap opgemerkt: *"Vindt ge niet dat O.L.Vrouwke een mooie streek heeft uitgezocht, om te verschijnen? [...]"* Men beklom de Pic du Jer, deed de Kruisweg, bad de Rozenkrans en keek naar de kaarsenprocessie. Nadien volgde nog een eendagsuitstap per autocar langs de mooie plaatsen in de omtrek. Kortom, alle klassiekers werden afgelopen en bij het terugkeren bleek dat Rik, de beste vriend van Piet, maar tot dan toe helaas een socialist, zich gelukkig had bekeerd tot het kajotterschap. Een happy end in Hollywoodstijl.⁽¹⁰⁾

Minder happy end was er bij het verhaal van Paul, die omstreeks 1950 werd uitgekozen om gratis naar Lourdes mee te gaan. Paul had een etterende beenwonde die niet wilde genezen. Zijn laatste hoop op herstel stelde hij in de Lourdesreis aangeboden door het Werk der Zieken. De reis per trein duurde zo'n 24 uur en bij aankomst werden de zieken opgevangen in een hospitaal. De eerste dag bestond uit een bezoek aan de grot waarna de processie werd bekeken. De tweede dag werd er gebed in het water dat Onze-Lieve-Vrouw had doen ontspringen. De derde dag woonde men een mis bij en de vierde dag bestond uit baden in de voormiddag en het bijwonen van de processie. Ondertussen werden er medailles, rozenkransen en souvenirs gekocht. De vijfde dag werden geschenken gekocht zoals lichtgevende Lieve-Vrouwebeeldjes, muziekdossjes, rozenkransen, panorama's, kortom het alom gekende klassieke gamma van souvenirs. De zesde dag werd de heenreis aangevat waarbij volgende bedenking werd gemaakt: *"Het vertrek van Lourdes. Alle bedevaarders verbroederen hier. Sommige zieken keren genezen terug. Die niet genazen, deden een stevige voorraad op van overgave en morele kracht."* Paul keerde niet genezen terug..⁽¹¹⁾

Ook bij gezonde volwassenen was een reis naar Lourdes dikwijls een must. Zo reisde Albert Opstaele uit Middelkerke in 1966 samen met zijn vrouw met een autocar van Royal Tours naar Lourdes en omstreken. Dikwijls was Lourdes dan ook het excuus om een gevarieerd reisprogramma aan te vatten.

Besluit

Het was niet onze bedoeling de hypothese dat Lourdesreizen als alternatief voor het kusttoerisme naar voor werden geschoven, uit te werken. Wel toonden we aan dat Lourdes bewust als toeristisch oord werd uitgebouwd, op basis van een al dan niet vermeende sacrale gebeurtenis, en gebruik makend van de mogelijkheden van een zeer mooie streek. Alle klassieke gebruiken van een toeristisch oord geraakten er ingeburgerd. Zo wezen het panorama en de zetellift duidelijk op een verschuiving binnen het toeristische aanbod van het religieuze naar de zuivere ontspanning.

Duidelijk werd ook dat zowel religieuze organisaties als commerciële reisagentschappen Lourdes aangrepen als dankbare reisbestemming voor groepen. Het verschijnsel van de groepsreizen bij de Vlamingen is wellicht gegroeid vanuit deze bedevaarten naar Lourdes, en daar heeft het autocartoerisme in Vlaanderen zonder twijfel mee van geprofiteerd. Vrijwel tegelijkertijd werden andere bestemmingen voor de katholieke overheid aanvaardbaar, zoals bijvoorbeeld Echternach, dat in het interbellum ongemeen populair werd.

Het fenomeen van de Lourdesreizen binnen het ontspanningspatroon van de Vlamingen verdient dan ook meer aandacht dan tot op heden het geval is.

- (1) M. Constandt, Gelovigen in badpak. In: *Docendo discimus - Liber Amicorum Romain Van Eenoo*, Gent, 1999, pp. 737-765.
- (2) Het standaardwerk terzake is R. HARRIS, *Lourdes: geschiedenis van een religieus fenomeen*, Anthos, 1999.
- (3) J. WILLEMS, Tweede Lourdeseeuw. In: *Sacerdos: Tweemaandelijks tijdschrift voor predikatie en zielzorg*, mei 1959, pp.476 - 477.
- (4) J. BELLENEY, *De mirakelen van Lourdes aan de kinderen verteld*, Brussel, 1922, p. 2.
- (5) W. GRONEMAN, *Bernadette Soubirous: een verhaal van geloof en liefde*, Leuven, 1933, pp. 198-199.
- (6) J. BELLENEY, *De mirakelen van Lourdes [...]*, pp. 26-27.
- (7) *Vlaamsche Nationale Bedevaart van Antwerpen naar O.-L.-Vrouw van Lourdes: reisgids voor den bedevaarder*, Antwerpen, s.d., pp.102-103.
- (8) *Vlaanderens XVIIIe bedevaart naar Lourdes 4-12 oogst 1924*, p. 29.
- (9) Zie hun website: www.irisreizen.be/geschiedenis.html.
- (10) N. MONCHY, *Bij trezeke en moeder*, Kajotters-uitgave nr. 41, Brussel, s.d.
- (11) A. PHILIPPART, *Met de ziekentrein naar Lourdes: herinneringen van een zieke*, Averbode, s.d.